

**Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa
Bilimleri Dergisi**
Usak University Journal of Science and Natural Sciences

<http://dergipark.gov.tr/usufedbid>
<https://doi.org/10.47137/usufedbid.999455>

Derleme makalesi

Uşak İli Tarımsal Yapısının Mevcut Durumu

Sinan Duru^{1*}, Asuman Arslan Duru²

¹Ticaret Bakanlığı Orta Akdeniz Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğü, Mersin, Türkiye

²Zootekni Bölümü, Ziraat Fakültesi, Uşak Üniversitesi, Uşak, Türkiye

Geliş: 22 Eylül 2021

Kabul: 1 Mart 2022 / Received: 22 September 2021

Accepted: 1 March 2022

Abstract

The province of Uşak is located in the inner part of the Aegean region, with an area of 5556 km², it ranks 61st among the provinces in Turkey. The agricultural area of 2194 km², which corresponds to 39% of the province's surface area, is above the Turkey average. The continental climate, soil structure and insufficient irrigable agricultural lands in Uşak city has limited the diversity of agricultural products. The share of plant production throughout the province is higher than the average of Turkey compared to animal production. In this study, in the period of 2004-2020 the current situation of the agricultural structure of Uşak province, its development and general structure were compared to carried out with the data of Turkey. In the examined period, fruit cultivation areas increased with the increase in irrigation areas and incentives provided, but grain cultivation areas decreased. In animal production, the suitability of climatic conditions has brought the of poultry sector to the fore. In this research, it is aimed to reveal the agricultural production characteristics and inventory of Uşak province.

Keywords: *Agricultural economy, agricultural structure, Usak province.*

Özet

Uşak ili, Ege Bölgesi'nin iç kesiminde yer almakta olup, 5556 km² lik yüzölçümü ile Türkiye'de iller arasında 61. sırada yer almaktadır. İlin yüzölçümünün % 39'una tekabül eden 2194 km²lik tarım alanı, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Uşak ilinde karasal iklimin hüküm sürmesi, toprak yapısı ve sulanabilir tarım arazilerinin sınırlı olması tarım ürünleri çeşitliliğini sınırlandırmıştır. İl genelinde bitkisel üretimin aldığı pay, hayvansal üretime göre Türkiye ortalamasına göre yüksektir. Bu çalışmada Uşak ilinin tarımsal yapısının mevcut durumu 2004-2020 dönemindeki gelişimi ve genel yapısı, Türkiye verileriyle karşılaştırılarak gerçekleştirilmiştir. İncelenen dönemde sulama alanlarının artması ve sağlanan teşviklerle meyve ekim alanları artmış ancak tahıl ekim alanları azalmıştır. Hayvansal üretimde ise iklim şartlarının uygunluğu tavukçuluk sektörünün ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, Uşak ilinin tarımsal üretim özellikleri ve envanterinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tarımsal ekonomi, tarımsal yapı, Uşak ili.*

©2022 Usak University all rights reserved.

*Corresponding author: Sinan Duru

E-mail: s.duru85@hotmail.com (ORCID ID: 0000-0003-1126-5752)

1. Giriş

Uşak ili, merkez ilçe ile birlikte Eşme, Karahallı, Sivashlı, Banaz ve Ulubey olmak üzere altı ilçeden oluşmaktadır. Merkez ve bu ilçelere bağlı 72 mahalle ve 245 köy bulunmaktadır. İlde nüfus yoğunluğu 69 kişi/km² olup, bu oranla 109 kişi/km² olan Türkiye genelinin altındadır [1].

Uşak ili doğusunda Afyon, batısında Manisa, kuzeyinde Kütahya, güneyinde ise Denizli illeriyle komşudur. Uşak, Ege Bölgesi ile İç Anadolu Bölgeleri arasında geçiş noktası olup, deniz seviyesi yüksek olması nedeniyle karasal ve kurak-nemsiz iklim hüküm sürmektedir. İklim ve coğrafi koşullara göre sınıflandırılan tarımsal bölge olarak ise Orta Kuzey alanındadır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılmasında (İBBS) ise Manisa, Afyon ve Kütahya ile birlikte TR33 bölgesini oluşturmaktadır [2].

Uşak ili, 5556 km² yüzölçümü ile Türkiye’de 81 il arasında 61. sırada yer almakta ve Türkiye yüzölçümünün %0.07’sini oluşturmaktadır. Uşak ilinin tarım alanı 2194 km² lik alan ile Türkiye’de tarım arazisinin %0.95’ini ve ilin yüzölçümünün %39’unu kaplamaktadır. Türkiye genelinde tarım arazisi oranı %30.8 ve Uşak ilinin tarımsal yüzölçümü Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak bu oranla, Uşak ili TR33 sınıflandırma içinde bulunan iller arasında en az tarım alanı yüzölçümüne sahip ildir [1].

Uşak ili tarımsal üretimin yanı sıra tarıma dayalı sanayide de önemli bir potansiyele sahiptir. Cumhuriyet döneminde özel teşebbüsün kurduğu ilk Şeker Fabrikası Uşak ilinde bulunmaktadır ve ayrıca deri sanayinin de üssü konumundadır. Uşak halkının %75’i şehirde yaşamını sürdürürken, geri kalan %25’i geçimini bitkisel ve hayvansal üretimden sağlayıp köyde yaşayan kişilerden oluşmaktadır [3]. Buna karşın 2019 yılı verilerine göre tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü Uşak ilinin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası’nın (GSYİH) %12.72’sini oluşturmuştur [1].

Uşak ilinde tarımsal üretime ilişkin araştırmalar özellikle ekonomiye katkısı açısından son 10 yılda yoğunlaşmıştır. Meçik ve ark. [4] araştırmalarında, Uşak ili ekonomisini yerel dinamiklerle ortaya koymuş ve tarımın öneminden bahsetmiştir. Sağlam [5], Uşak ilindeki tarımsal üretici kooperatiflerin örgütsel ve yapısal sorunlarını belirtmiş ve kooperatiflerin tarımsal üretimin devamlılığı için önemini ortaya koymuştur. Öztürk [6], Uşak ilindeki tarımsal işletmelerin tarımsal yapısı ve mekanizasyonunu ortaya koyduğu araştırmasında, birim alana düşen traktör sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu, traktör başına düşen alet ve makine sayısı ile birim alana düşen biçerdöver sayısının ise ülke ortalamasının altında olduğunu belirlemiştir. Ayrıca Uşak ilinin kurum ve kuruluşlarca tarımsal yapısını ortaya koyan raporlar bulunmaktadır [3, 7].

Bu çalışmada Uşak ilinin tarımsal yapısı ile Türkiye’de tarım sektöründen aldığı pay ortaya konulmaya çalışılmış, tarım sektörünün ilin ekonomisine katkısından bahsedilmiş ve ilde tarımsal üretimde yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca tarımsal dış ticaret, tarımsal kooperatifleşme düzeyi ve tarımsal alet-makine varlığı yorumlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma materyalini Uşak ilinin 2004-2020 dönemine ait araştırma konusuyla ilgili TÜİK’den elde edilen ikincil veriler oluşturmuştur. Ayrıca TÜİK’den elde edilemeyen veriler için Tarım ve Orman Bakanlığı ile Uşak Valiliği’nin verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca kurum ve kuruluşlarca Uşak iline ilişkin yayınlanan çalışma raporları ile

araştırmalardan tarım sektörüne ilişkin bilgiler ve literatür taramasıyla araştırmacıların başta Uşak ili olmak üzere konuyla ilgili yaptığı araştırmalar derlenerek alınmıştır.

Araştırmada tarım alanlarının dağılımı, tarımsal üretimde önde gelen başlıca tarım ürünleri, hayvan varlığı ve hayvansal üretim, tarımsal üretim değeri ve tarımsal alet varlığının 2004-2020 gelişimi ve ülke genelindeki payları ortaya konmuştur. Uşak iline ait tarımsal üretim verilerinin analizi, yorumlanması ve karşılaştırılması için Türkiye geneline ait veriler baz alınmıştır. Verilerin analizinde yüzdesel değişim yöntemi kullanılmıştır. Bu verilerin yanı sıra ilin tarım ve gıda ürünleri dış ticaretinde mevcut durumu, tarımsal destekleme ve projelerin durumu ile il genelinde tarımsal kooperatifleşme durumlarından da bahsedilmiştir.

3. Uşak İlinin Tarımsal Üretim Yapısı

3.1. Tarım Alanlarının Dağılımı ve Tarımsal Üretim

Uşak ili, Uşak ve Banaz ovalarından oluşmaktadır. Bu iki ovanın yüzölçümü toplam il yüzölçümünün %5.5'dir. Bu ovalar, alüvyon tabakası ile kaplı olduğundan ilin en verimli toprakları bu araziler üzerindedir. Sulama açısından ise akarsular küçük çaplıdır. Sadece Banaz ve Gediz çaylarından, sayısı 500'ü bulan göletlerden ve başta Küçükler ile Kozviran olmak üzere 18 barajdan sulama amacıyla yararlanılmaktadır [3; 5]. İlin su kaynakları az olmasına karşın, sulanabilir tarım alanının %78'ini oluşturan 188 bin dekar alan ekonomik olarak sulanabilmektedir [7].

Uşak ili, 2004-2020 döneminde toplam tarım arazisi miktarı %3.42 azalma ile 2.194 km²'ye gerilemiştir. Sulanabilen tarım alanlarının artmasıyla birlikte nadas alanlarının yarısı ile oransal olarak az miktarda tahıl alanları azalırken, meyveler, içecek ve baharat bitki alanları ile sebze alanlarında artış gözlenmiştir. Tarım alanlarının büyük çoğunluğunu oluşturan tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin alanlarındaki azalma miktarı 64 bin dekar alan olurken, bu alanın yarısı tarım alanı vasfını kaybederken, diğer yarısı ise sulama imkanlarının artmasıyla başta meyveler, içecek veya baharat bitki alanları olmak üzere diğer tarımsal alanlara dönüşmüştür (Tablo1).

Tablo 1. Uşak ili tarım alanlarının dağılımı (dekar) [1]

Tarım Alanı	Yıllar			(%)	
	2004	2010	2020	Payı	Değişim
Meyveler, içecek ve baharat bitki alanı	76.850	81.052	102.837	4.69	33.82
Nadas alanı	82.520	14.578	40.434	1.84	-51.00
Sebze alanı	72.580	67.188	75.004	3.42	3.34
Süs bitkileri alanı	0	0	0	0	0
Tahıllar ve diğer bitkisel ürün alanı	2.039.680	2.041.190	1.975.566	90.05	-3.14
Toplam tarım alanı	2.271.630	2.204.008	2.193.841		-3.42

Uşak ili toprakları mangan, bakır, demir, potasyum açısından yeterli miktarda olsa da fosfor, çinko elementleri ile organik madde miktarını ise düşük seviyede içermektedir. Bu durumda, Uşak ili topraklarında tarımsal üretimde kullanılmak üzere organik gübre ve kimyasal gübrelerden, azot ve fosforlu gübrelere ihtiyaç duymaktadır [8]. 2019 yılı

verilerine göre Uşak ilinde 162.900 ha tarım arazisinde 49.500 ton kimyasal gübre kullanılırken, tarımsal ilaç miktarı ise 108 bin tondur [9].

Uşak ilinde toplam çiftçi sayısı 30 bin iken, Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı 20 bin çiftçi bulunmaktadır [7]. ÇKS kayıtlarına göre çiftçi başına düşen tarım alanı 109.69 da olup, Türkiye ortalaması olan 60.9 da'nın çok üzerindedir. Ayrıca il genelinde İyi Tarım Uygulamaları (İTU) ile 49 üretici 10.636 dekar alanda 7.613.600 kg tarımsal üretim gerçekleştirmiştir [1].

Uşak ilinde 2020 yılında üretilen başlıca tarım ürünleri incelendiğinde ise (Tablo 2), ilin sulanabilir tarım alanının yetersiz olması bunun yanında iklim ve toprak özelliklerinden dolayı tahıl ve bakliyat ürünleri üretim de ön plana çıkmıştır. İlde tarımsal üretimde öne çıkan bakliyat ürünü nohuttur. Ancak nohutta son yıllarda ortaya çıkan antraknoz hastalığı ekim alanlarının azalmasına neden olmuştur. Nohut üretiminden vazgeçen çiftçiler çörek otu yetiştiriciliğine yönelmeye başlamışlardır [10].

Uşak ilinde nohut ve arpa dışında en çok ekim alanı olan ürünler haşhaş ve susam olmuştur. Haşhaş ve susam dışında öne çıkan ürünlerden birisi de çörek otudur. Uşak ili 2020 yılında tarımsal üretiminde, Türkiye genelinde susam üretiminde dördüncü, haşhaş üretiminde altıncı, çörek otunda ise Burdur ilini geçerek birinci sıraya yerleşmiştir [1]. Uşak ilinde 15 yıl önce ekim alanı bulunmayan çörek otu yetiştiriciliği, 2020 yılı sonunda Türkiye'de toplam çörek otu arazisinin ve üretimin yaklaşık 1/3'ünü oluşturmuştur. Ayrıca ilin üretiminde önde gelen diğer tarım ürünlerine göre verim açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olan tek ürün olmuştur (Tablo 2).

Çörek otunda 2015 yılında çiftçilere bir ton çörek otu tohumu dağıtılması, susam ve haşhaşın ise ana ürün olmasının yanı sıra, münavebe için ikincil ürün olması bu ürünlerin Uşak ili açısından ülke genelinde ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır [7].

Tablo 2. Uşak ilinde üretilen başlıca tarım ürünleri (2020 yılı) [1]

Ürün çeşidi	Ekim Alanı (ha)			Üretim (ton)			Verim (kg/da)	
	Uşak	Türkiye	Payı	Uşak	Türkiye	Payı	Uşak	Türkiye
Şekerpancarı	9.966	3.381.078	0.29	64.548	23.025.738	0.28	6.477	6.846
Nohut	158.234	5.115.607	3.09	14.288	630.000	2.27	90	123
Arpa	587.347	29.046.371	2.02	147.576	7.700.000	1.92	251	265
Kavun	16.200	690.904	2.34	28.483	1.724.856	1.65	1758	2497
Susam	37.215	256.663	14.50	2.559	18.648	13.72	69	73
Haşhaş	63.369	461.252	13.74	1.716	20.542	8.35	37	59
Çörek otu	10.750	33.773	31.83	1.170	3.412	34.29	109	101

3.2. Uşak İlinde Hayvansal Üretime İlişkin Veriler

Uşak ilinin 2004-2020 döneminde hayvan varlığı sayısının değişimine ait veriler Tablo 3'te verilmiştir. Bu dönemde yumurta tavuğu sayısı yaklaşık 24 kat artış ile en fazla artış gösteren hayvan türü olmuştur. 2004 yılında yumurtacı tavuk sayısı bakımından il genelinde 65. sırada iken, 2020 yılına gelindiğinde 11.sıraya yükseldiği tespit edilmiştir [11]. Keçi ise sayısı azalan tek hayvan türü olmuştur. İlin, ülke genelinde en az pay aldığı hayvan varlığı arı kovani olup, tavuk dışında ülkeden aldığı payı %1'i geçen hayvan türü olmamıştır. (Tablo 3).

Tablo 3. Uşak ili hayvan varlığının dağılımı (adet) [1]

Hayvan türü	Türkiye		Uşak		(%)	
	2004	2020	2004	2020	Payı	Değişim
Süt Sığırı	4.446.301	7.801.427	41.260	67.533	0.87	63.68
Koyun	10.931.401	22.705.718	141.592	178.564	0.79	26.11
Keçi	2.789.515	6.456.720	49.046	30.280	0.47	-38.26
Yumurtacı tavuk	58.774.172	121.302.869	135.347	3.367.257	2.78	2387.87
Et tavuğu	238.101.895	258.046.340	1.259.100	11.001.313	4.26	773.74
Diğer kümes hayvanları	5.923.416	6.731.373	16.820	52.748	0.78	213.60
Kovani sayısı	4.399.725	8.179.085	8.258	8.907	0.11	7.86

Uşak ilinde dönem başında Türkiye genelinde aldığı pay %1'in üzerinde olan keçi varlığı, ormanlara zarar verdiği gerekçesiyle azaltılmış olup, gerekli ıslah çalışmalarının yapılması ve kontrollü otlatma yöntemi ile orman tahribatının engellenmesi ve il ekonomisine katkı sağlaması hedeflenmiştir [12]. Ancak Uşak ilinde yaylacılığın yaygın olmaması, girdilerin ekonomik olarak karşılanamaması, yem bitkisinin yeterli düzeyde olmaması ve çoban sıkıntısı bulmadaki güçlükler hedeflere ulaşılamamasına neden olmuş ve keçi varlığının azalmasına yol açmıştır [13].

Uşak ilinin hayvansal üretimindeki gelişmeler ve ülkeden aldığı pay Tablo 4'te verilmiştir. Uşak ili iklim ve toprak yapısı bakımından kümes hayvancılığının uygun olması, tavuk eti ve yumurta üretiminde Türkiye'de ön plana çıkmasını sağlamıştır. Uşak ili, ülke genelinde bulunan 40 adet et tavuğu kesimhanesinin 2 tanesine sahip olup Türkiye genelinde 6. sırada, 344 adet kümes ile 8. sırada yer almaktadır. Yumurta işletmeciliği açısından il genelinde kapalı ticari yumurta işletmesi bulunmamakla birlikte, 23 adet yumurta işletmesinde 41.754 tavuk kapasitesine sahip açık ticari yumurtacı işletme faaliyet göstermektedir. Bu oran ile Türkiye'de %2.5'lik pay ile 14.sırada yer almakta olup, ayrıca 19 adet küçük miktarda yumurta üreten işletmeye sahiptir [14]. Bununla birlikte son yıllarda sıklıkla gündeme gelen organik yumurta üretimi Uşak ilinde de varlığını göstermiş ve 2017 yılı itibariyle 10 işletmede toplam 21.280 adet yumurtacı tavukla 5.561.540 adet organik yumurta üretimi yapılmıştır [15].

Tablo 4. Uşak ili hayvansal üretimdeki gelişmeler [1]

	Türkiye		Uşak		%	
	2004	2019	2004	2019	Payı	Değişim
Yumurta (bin adet)	11.055.557	19.898.126	22.495	34.648	0.17	54.03
İnek sütü (bin ton)	9.609.326	20.782.374	115.454	234.959	1.13	103.51
Koyun sütü (bin ton)	771.715	1.521.455	8.831	11.106	0.73	25.76
Keçi sütü (bin ton)	259.087	577.209	4.545	2.304	0.40	-49.31
Keçi kılı (ton)	2.715.523	6.161.505	34.268	28.664	0.47	-16.35
Bal (bin ton)	73.929	109.330	69	128	0.12	85.51
Yapağı (bin ton)	45.972	61.753	450	619	1.00	37.56
Su ürünleri (ton)	644.492	836.524	71	421	0.01	492.96

İlin hayvansal ürünlerinde en az üretim miktarı, bal ve su ürünlerindedir ve üretim miktarının az olması bu ürünlerin oransal olarak artışın en yüksek ürün grupları olmasını sağlamıştır. Uşak ilinde doğal göl bulunmaması nedeniyle su ürünlerinde üretimin tamamına yakını balık çiftliklerinde üretilen gökkuşağı alabalığı olduğu sonucuna varılmıştır [1].

3.3. Uşak İlinin Tarımsal Üretimde Katma Değeri

Tarım sektörünün önemli özelliklerden birisi de ekonomiye katkı sağlamasıdır. Tarımın ekonomiye sağladığı katkılardan en önemli ölçüt tarımsal üretimdeki katma değeridir. Uşak ilinin bulunduğu TR 33 bölgesi sınırları içinde bulunan Gediz Havzası verimli bir tarım arazisi olup, düzey 2 bölgeleri içerisinde en fazla katma değer üreten bölge konumundadır [16].

Türkiye’de bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değerinin 2.25 katı iken, Uşak ilinde bu oran 3.09 kat olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç, Uşak ilinde tarımsal üretim değerinde Türkiye geneline göre bitkisel üretimin daha fazla orana sahip olduğunu göstermesine karşın iki üretim şeklinde de Türkiye’den aldığı pay %1’in altında kalmıştır. Araştırma döneminde oransal ve miktarsal olarak en fazla artış canlı hayvan varlığında gerçekleşmiş olup, ilin iklim özellikleri bakımından kümes hayvancılığına uygun olması ve tarımsal yatırımların bu yönde yapılmasıyla kümes hayvanları sayısındaki artış sayesinde canlı hayvan varlığında yüksek oranda artış sağlamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Uşak ili tarımsal üretim değerleri (TL) [1]

Ürünün cinsi	Türkiye		Uşak		%	
	2004	2020	2004	2020	Payı	Değişim
Bitkisel üretim değeri	45.680.438	245.220.624	304.002	1.429.734	0.58	370.30
Hayvansal üretim değeri	15.573.596	108.598.173	136.461	463.171	0.43	239.42
Canlı hayvanlar değeri	18.395.078	195.238.955	172.508	2.126.886	1.09	1132.92

Tarımsal üretimde miktar ve değer kadar çiftçilerin gelirlerin sürdürülebilir olması için pazarlamada fiyat oluşumu önem arz etmektedir. Uşak, bitkisel üretimin pazarlanmasında Türkiye genelinde 42. sırada ve hektar alana düşen üretim birimi değeri bakımından ise 39. sıradadır. Bu değer ile gelir yoğunluğu bakımından en düşük iller arasındadır [17].

Uşak ilinin 2020 yılında tarım ve gıda ihracatı 42.68 milyon dolar, ithalat ise iki milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Hem ihracatta hem ithalatta Uşak ilinin Türkiye genelinden aldığı pay %1'in altında gerçekleşmiştir. Uşak ilinin en fazla tarım ve gıda ürünleri ihracatı 13.5 milyon dolar ile HS2 kodlu etler ve yenilen sakatat ürün grubu olurken, en fazla ithalat 1.12 milyon dolar ile HS1 kodlu canlı hayvanlar ürün grubunda gerçekleşmiştir [18]. Uşak ilinde hayvansal üretimde tavukçuluk sektörünün ön plana çıkması dış ticaret istatistiklerine de yansımış ve ithalat ve ihracatta tavuk ürünlerinin bulunduğu fasıllar ön plana çıkmıştır.

Uşak ili, Türkiye'nin ilk şeker fabrikasının kurulması sebebiyle kooperatifçilik tecrübesi eskiye dayanmaktadır. 1989 yılında isim değişikliği ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ismini alan 12 olan kooperatif sayısı, özellikle 2000 yılından itibaren yatırım projeleri ve sosyal destek projeleri sayesinde hızla artmıştır [19]. 2021 yılı itibarıyla Uşak ilinde 108 adet kooperatif ve üretici birliği, 20 adet tarım kredi kooperatifi bulunmaktadır [20].

3.4. Uşak İlinin Tarımsal Destekleme ve Projeler Durumu

Tarımda desteklemelerin amacı 5488 sayılı Tarım Kanununda sorunlara çözüm bulma, politikaların etkinliğini artırma ve politikalar uyumu kolaylaştırması olarak belirlenmiştir. 2000 yılından sonra doğrudan ödeme yoluyla verilen destekleme tutarlarının iyi olması, üreticilerin tarımsal faaliyetlerini sürdürmesini olumlu etkileyen faktörlerin başında gelmiştir. Ancak doğrudan desteklemelerin nakit olarak yapılması üreticilerin desteklemelere bağımlı kalmasına yol açmıştır [21].

Tarımda toplam dağıtılan destek tutarı 2020 yılında 23 milyar TL civarında gerçekleşmiştir. Uşak ilinde toplam tarımsal destekleme miktarı 22 milyon 745 bin TL olup, toplam tarımsal destekteki payı yaklaşık %1 olarak gerçekleşmiştir [22]. Tarımsal desteklemelerden en fazla pay alanlar hayvancılık destekleri, fark ödeme destekleri ve alan bazlı desteklemelerdir. Türkiye genelinde bu desteklemelerden miktarsal olarak en fazla değişen ve pay alan hayvancılık destekleri olurken, Uşak ilinde ise oransal olarak en fazla değişim fark ödemesi destekleri olmuştur. Ancak bu üç tarımsal destekte de ülke

genelinden alınan pay %1'i aşamazken, Uşak ilindeki toplam tarımsal desteğin %78'ini oluşturmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. Uşak ilinde başlıca uygulanan tarımsal destekler (TL) [22]

Destekleme şekli	Türkiye		Uşak		%	
	2004	2020	2004	2020	Payı	Değişim
Alan bazlı destekler	2.446.274.000	4.582.298.396	26.047.967	33.972.542	0.74	30.42
Fark ödemesi destekleri	275.519.000	5.373.538.229	8.750	8.997.167	0.17	102724.80
Hayvancılık destekleri	247.326.000	7.823.503.041	1.111.425	65.640.203	0.84	5805.95

Uşak ilinde uygulanan diğer tarımsal desteklerden en çok pay alan ve %2'yi geçen destek ise telafi edici ödeme kapsamındaki desteklerdir. Miktar olarak ise en fazla pay alan destekleme şekli ise tarımsal sigorta destekleri (Tarsim) olmuştur. En az pay alan destek ise yayım-danışmanlık olup, bu desteklemenin doğrudan çiftçiye sağlanmasından ziyade bu faaliyeti yürüten kişi veya kuruluşlara verilmesi destek tutarının az olmasına neden olmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. Tarım ve Orman Bakanlığının uyguladığı diğer tarımsal desteklemeler (TL) [22]

Destekleme şekli	Uşak	Türkiye	Payı (%)
Tarımsal sigorta destekleri (Tarsim)	15.000.000	1.473.046.211	1.02
Telafi edici ödeme kapsamındaki destekler	6.534.286	288.993.690	2.26
Diğer tarımsal destekler (Yayım-danışmanlık)	46.000	1.506.981.696	0.01
Kırsal kalkınma destekleri	7.296.982	813.063.586	0.90
Bitkisel üretim destekleri	7.822.572	420.500.000	1.86
Diğer destekler	1.227.968	463.350	0.27

Uşak ili, Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli kapsamında 2021 yılında ilçe bazlı altı havzaya ayrılmış ve bu havzalarda ürünlere verilecek destekler belirlenmiştir. Arpa, buğday, mercimek, nohut, tritikale, yem bitkileri ve yulaf altı havzada desteklenen tarımsal ürünler olup, ayçiçeği (yağlık) dört havza bölgesinde, patates iki havza bölgesinde, mısır (dane) ise bir havza bölgesinde üretimi desteklenmektedir [23].

Uşak ilinde, Tarım ve Orman Bakanlığının Türkiye genelinde uygulamakta olduğu Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma (ÇATAK) projesi 2009 yılından, Itri ve Tıbbi Bitkiler ile Boya Bitkiler Üretimini Geliştirilmesi Projesinden 2015 yılından itibaren uygulanmaktadır. Ayrıca Bakanlıkça, Organize Tarım ve Hayvancılık Projesi kapsamında sera üretim alanı açılması hedeflenmektedir [24].

Ulusal çapta sağlanan tarımsal desteklemelerin yanı sıra, Uşak İl Özel İdaresi Tarımsal Şube Müdürlüğü tarafından oluşturulan katılımcı bütçe ile başta tarımsal sulama için alt yapı oluşturmak üzere, köylere yönelik sosyal projeler ve örtü altı seracılığa yönelik talepleri değerlendirmektedir [25]. Bu kapsamda, Uşak il Özel idaresi 2020 yılında tarımsal faaliyet ve projeler kapsamında 493 bin TL harcama gerçekleştirmiştir.

Arazilerin parçalı ve küçük olması sulama projelerinin yavaş ilerlemesine ve etkin bir şekilde yapılamamasına neden olmaktadır [26].

3.5. Uşak İlinin Tarımsal Mekanizasyon Özelliği

Tarımda makineleşme (mekanizasyon), bu alanda ileri teknoloji uygulanmasını ve toprak, su, gübre, ilaç gibi tarımsal girdilerin etkin bir şekilde kullanımını sağlamakta ve tarımsal verimliliğin artışına katkı sunmaktadır. Tarımsal mekanizasyon toprak hazırlığından ürün hasadına kadar olan sürede teknik ve ekonomik olarak değişerek, tarımsal üretim girdilerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır [27].

Tarımsal üretimde mekanizasyon aletlerinde en çok enerji sağlayan tarımsal makine traktördür. Uşak iline ait tarımsal mekanizasyona ilişkin veriler incelendiğinde (Tablo 8), oransal olarak en fazla artış biçerdöver sayısında görülürken, sayısal olarak en fazla artış traktör sayısında gerçekleşmiştir. Traktör ile diğer alet ve makinelerin Türkiye genelinde aldığı pay %1'in üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 8. Uşak ili tarımsal alet ve makine varlığı (adet) [1]

Alet Makine Çeşidi	Türkiye		Uşak		%	
	2004	2020	2004	2020	Payı	Değişim
Traktör	1.009.065	1.442.909	11.285	20.315	1.41	80.02
Biçerdöver	11.519	17.793	52	131	0.74	151.92
Diğer alet ve makineler	7.740.527	10.032.365	78.732	102.774	1.02	30.54

Uşak ili, traktör sayısı bakımından Türkiye genelinde 43. sırada iken, traktör yoğunluğu (1000 ha düşen traktör sayısı) bakımından 90. sıradadır ve bu sonuçla traktör yoğunluğu yüksek iller arasındaki yerini almaktadır [17]. Araştırma döneminde traktör oranındaki artışın Türkiye genelinde de olması bu durumu güçlendirmiştir.

Uşak ili modern üretim teknikleri açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına karşın sulanabilen alanın yetersiz ve arazilerin parçalı olması tarımsal mekanizasyonun etkin kullanımını kısıtlamaktadır [28]. Ayrıca Uşak ilinde başta traktör ve biçerdöverlerin yarısının ömrünü tamamlamış olması sebebiyle mevcut aletlerin yenilenmesi gerekmektedir [6].

4. Sonuçlar ve Öneriler

Uşak ilinin ekonomik yapısı tarıma bağlı olmasına karşın iklimsel özelliklerin ürün çeşitliliğini sınırlaması ve sulanabilen tarım arazilerinin yetersiz olması tarımsal üretimin istenilen düzeyde olmamasına neden olmaktadır. Çiftçi başına düşen tarım alanı Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın, iklimsel özellik ve sulama alanlarının yetersizliği nedeniyle çoğu üründe verim bakımından Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak ilin iklim yapısına uygun ve verim açısından Türkiye ortalaması üzerinde olan çörek otu gibi tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimine ağırlık verilmesi tarımın ilin ekonomisine katkısını artıracaktır.

Uşak ili tarım faaliyetleri açısından et ve yumurta tavuğu üretiminde ön plana çıkmaktadır. İlin iklim özelliklerinin kümes hayvancılığına uygun olması hayvansal üretimde bu alanda yoğunlaşılmasına neden olmuştur. Kümes hayvancılığı sektörünün

ön plana çıkmasının ilin tarım ve gıda ürünleri dış ticaretinde de görülmüş ve en fazla ticaret hacmi olan ürünün tavuk ürünleri olduğu görülmüştür. Ayrıca tarımsal desteklemelerden en fazla hayvancılık desteklemelerinin alması kümes hayvancılığının ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, Uşak ili küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığında bilimsel ve modern tekniklerden yararlanarak hem verim hem hayvan sayısında artırılma yoluna gidilmelidir. Yem girdilerinin yüksek olması, çoban bulması sorunu ve piyasadaki fiyat dalgalanmaları da sektörün gelişiminde ciddi sorun olmaktadır. Dolayısıyla yetiştiricinin karlı ve sürdürülebilir hayvancılık yapmasına olanak sağlayacak politikalar geliştirilmelidir. Kooperatifçiliğin yetiştiriciler tarafından benimsenmesi ve yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Ayrıca yem bitkileri yetiştiriciliği geliştirilmeli, çayır ve mera alanları artırılmalı ve aşırı otlatma yapılmaması sağlanmalıdır. Bu nedenle kaliteli kaba yemin hem üretimi hem de kalitesinin önemi hakkında yetiştiricilere gerekli eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır.

Uşak ili tarım alanlarının sulama alanlarının başta damla sulama ile modern tekniklerle artırılarak ürün çeşitliliği ve verim artışı sağlanmaya devam edilmelidir. Ancak arazilerin küçük ve parçalı olması, sulama projelerinin ve teknik altyapı hizmetlerinin verimsiz ve yetersiz olmasına yol açmaktadır. Arazi toplulaştırma projelerinin hızlandırılarak bu teknik altyapı uygun hale getirilerek, tarımsal üretimin cazibesi artırılmalı ve kırsal göçün önüne geçilmelidir. Başta traktör olmak üzere tarımsal makineleşme düzeyi Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın yarısına yakınının ömrünü tamamlamış olması sulama alanlarının artışının tarımsal verim artışına katkısını sınırlandırmaktadır. Tarımsal mekanizasyonun yenilenmesi için desteklemeler sağlanarak tarımsal teknolojilerin geliştirilmesinin önü açılmalıdır.

Kaynaklar

1. TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu Merkezi Dağıtım Sistemi; 2021a [Erişim tarihi:19 Mayıs 2021]. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr>.
2. Anonim. Bölgesel İstatistiklerin Toplanması, Geliştirilmesi, Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Analizlerinin Yapılması, Bölgesel Politikaların Çerçevesinin Belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine Uygun Karşılaştırılabilir İstatistikî Veri Tabanı Oluşturulması Amacıyla Ülke Çapında İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılmasının Tanımlanmasına İlişkin Karar. 22.09.2002 Tarih ve 24884 Sayılı Resmi Gazete. Ankara. 2002.
3. Anonim. Uşak İl Özel İdaresi; 2021b [Erişim tarihi: 18 Nisan 2021]. Erişim adresi: <http://www.usakozelidaresi.gov.tr/goetlerimiz#>.
4. Meçik O, Genç E, Karabacak M. Uşak ekonomisi ve yerel dinamiklerinin rolü. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013;6(1): 48-60.
5. Sağlam U. Uşak ilinde tarımsal üretici örgütlenmesi ve yapısal sorunlar, Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ, Türkiye, 2013.
6. Öztürk V. Uşak ili tarımsal işletmelerinin mekanizasyon düzeyinin belirlenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Makineleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, Türkiye, 2019.
7. Anonim. Uşak tarımsal yatırım rehberi. 2021a. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi. Ankara. 2021.
8. Anonim. Uşak gübreleme rehberi. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Ankara. 2018.
9. Anonim. Uşak ili 2019 yılı çevre durum raporu. Türkiye Cumhuriyeti Uşak Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. Uşak. 2020a.

10. Can M. Çörek otu tarımında üretici davranışlarının belirlenmesi, sorunlar ve çözümler: Uşak ili örneği. Ziraat Mühendisliği Dergisi, 2020;370: 18-33.
11. TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu; Yumurta tavuğu sayısı. 2021b [Erişim tarihi: 06 Temmuz 2021]. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>.
12. Anonim. Keçi yetiştiriciliği. Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü, Ankara. 2020b.
13. Alapala Demirhan SA Erdem M. Uşak ili keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumu sorunları ve çözüm önerileri. Turkish Journal of Agriculture – Food Science and Technology, 2019;7(1): 77-83.
14. Anonim. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nün 40317327-045.01-E.3384903 ve 71037622-622.03-E.449304 sayılı yazı ekleri. Ankara. 2019.
15. YUM-BİR. Yumurta tavukçuluğu verileri 2018. Yumurta Üreticileri Merkez Birliği (Yum-Bir); 2018 [Erişim tarihi: 05.07.2021]. Erişim adresi: <https://www.yumbir.org/UserFiles/File/yumurta-veriler2019web.pdf>.
16. Yıldırım T, Karaaslan A. Türkiye'deki refah devleti uygulamalarının TR33 bölgesi özelinde değerlendirilmesi. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2015 (8):39-56.
17. Özoğul G, Evcim HÜ. 2017 yılı itibarıyla Türkiye'de tarımsal gelir ve traktörleşme ilişkisi. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2020;8(1): 73-87.
18. TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu; 2021c [Erişim tarihi: 01 Haziran 2021]. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>.
19. Doğan NÖ, Ersoy Y. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinde Swot analizi: Uşak ili örneği. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 2017;952-967.
20. Anonim. Uşak Valiliği; 2021b [Erişim tarihi: 19 Mayıs 2021]. Erişim adresi: <http://www.usak.gov.tr/ekonomi>.
21. Sav C, Sayın C. Tarımda kalma eğilimini etkileyen başlıca faktörlerin genel bir değerlendirmesi. KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 2018;21(Özel Sayı): 190-197.
22. Anonim. Tarım ve Orman Bakanlığı Uşak İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. Uşak. 2021c.
23. Anonim. 2021 Yılı Havzalarda Desteklenecek Ürün Listeleri. Tarım ve Orman Bakanlığı. Ankara. 2021d.
24. Anonim. 2020 faaliyet raporu. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Ankara. 2021e.
25. Dayar H, Uluten ME. Katılımcı bütçe uygulamasının etkinliği: Uşak ili özel idaresi örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020;19(4): 299-320.
26. Anonim. 2020 yılı faaliyet raporu. T.C. Uşak İl Özel İdaresi. Uşak, 2021f.
27. Aybek A, Kuzu H, Karadöl H. Türkiye'nin ve tarım bölgelerinin tarımsal mekanizasyon düzeyindeki değişimlerin son on yıl (2010-2019) ve gelecek yıllar (2020-2030) için değerlendirilmesi. KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 2021;24(2): 319-336.
28. Anonim. Uşak ili tarımsal destek ve tanıtım stratejisi 2017-2023. Zafer Kalkınma Ajansı Uşak Yatırım Destek Ofisi, 2017.